

Voorwoord

Bij Kifid kwam ik voor het eerst met ‘leven zaken’ in aanraking. Ik begon mij steeds meer te interesseren in het levensverzekeringsrecht én tegelijkertijd steeds meer te verbazen over de door de wetgever gemaakte keuzes. Dit was voor mij aanleiding om het ‘promotieavontuur’ aan te gaan. Een avontuur is het zeker geworden, met bijbehorende twijfels en frustraties, maar ook vol met enthousiasme, adrenaline en trots. Kortom: een avontuur dat ik niet had willen missen.

Allereerst wil ik mijn promotores Marc Hendrikse en Jac Rinkes bedanken. Niet alleen voor het vertrouwen dat zij mij hebben gegeven, maar ook voor hun nimmer aflatende enthousiasme en steun. Ik had mij geen betere promotores kunnen wensen.

De leden van de promotiecommissie wil ik bij dezen hartelijk danken voor de tijd en energie die zij aan mijn promotie hebben willen besteden. De promotiecommissie bestond uit de leden van de beoordelingscommissie (prof. mr. A.L.H. Ernes, prof. mr. B. Weyts, prof. mr. T.H.M. van Wechem, prof. mr. Ph.H.J.G. van Huizen en dr. K. Engel).

Verder wil ik graag mijn fantastische collega’s van Kifid bedanken voor de getoonde interesse in mijn promotietraject en voor alle bemoedigende woorden. Ook de wandelingen door het Haagse bos en de gezellige etentjes hebben mij goed gedaan. Het is een voorrecht om met zulke geweldige collega’s te werken.

In Dieuwertje Rosenquist en Dieuwke van Strien heb ik twee geweldige paranimfen, maar bovenal twee fantastische vriendinnen. Ik ben ontzettend trots en dankbaar dat jullie aan mijn zijde staan.

Het combineren van een promotieavontuur met een gezin en een baan, is niet altijd eenvoudig. Dit proefschrift had ik dan ook niet kunnen voltooien zonder mijn lieve man, die niet alleen naast, maar ook altijd achter mij staat. Lieve Bob, bedankt dat je mij de ruimte hebt gegeven om dit avontuur aan te gaan. Ik kijk uit naar de avonturen die wij, samen met onze mooie dochters, nog gaan beleven.

Een laatste woord van dank richt ik tot mijn ouders. Zij hebben mij altijd gestimuleerd om vooral te doen wat ik leuk vind, met dit proefschrift als resultaat.

Priscilla van Haastrecht-van Kuilenburg

Dit manuscript is afgesloten op 1 december 2022. Later verschenen literatuur en jurisprudentie konden slechts zeer incidenteel in de tekst worden verwerkt.

Hoofdstuk 1

Inleiding

1.1 **Knelpunten in het levensverzekeringsrecht**

Op 1 januari 2006 is in Nederland het huidige nieuwe verzekeringsrecht ingevoerd (titel 7.17 van het Burgerlijk Wetboek (BW)). In deze titel is – naast het algemene gedeelte en het gedeelte dat betrekking heeft op schadeverzekeringen – een afdeling opgenomen die betrekking heeft op sommenverzekeringen. In deze afdeling zijn in § 2 ook bepalingen opgenomen die exclusief van toepassing zijn op levensverzekeringen, waaronder artikel 7:977 BW, 7:980 BW, 7:983 BW en 7:985 BW. Deze wetsartikelen wijken – zowel qua formulering als qua inhoud – uitdrukkelijk af van de bepalingen in het algemene gedeelte van afdeling 1 van titel 7.17 BW. Tijdens mijn werkzaamheden voor het Klachteninstituut Financiële Dienstverlening ben ik regelmatig geconfronteerd met geschillen waarbij deze wetsartikelen een rol speelden. Ik heb mij daarbij meer dan eens de vraag gesteld waarom de wetgever ten aanzien van de betreffende wetsartikelen heeft besloten af te wijken van het algemene deel en – nog veel belangrijker – of de wetgever met de afwijkende bepalingen ook het doel heeft bereikt dat hij met deze bijzondere bepalingen voor ogen had. Indien dat niet het geval is, bestaat het risico dat de wetgever met de betreffende wetsartikelen alleen maar knelpunten heeft gecreëerd in het levensverzekeringsrecht. Dit heeft mij destijds geprikkeld en doen besluiten me er nader in te verdiepen in de vorm van een promotieonderzoek. Met veel plezier heb ik dit onderzoek uitgevoerd.

De analyse van de artikelen 977, 980, 983 en 985 van boek 7 van het BW staat centraal in dit onderzoek. Het onderzoek richt zich met name op de Nederlandse wetgeving, rechtspraak en literatuur op dit punt. Daarnaast heb ik rechtsvergelijkend literatuur- en jurisprudentieonderzoek verricht, waarbij ik heb onderzocht of het Belgische, Duitse, Franse en Zwitserse verzekeringsrecht vergelijkbare regelingen kent en of hieruit nieuwe inzichten voortvloeien ten aanzien van de regelingen in het Nederlandse verzekeringsrecht.

In deze inleiding zet ik de deelonderwerpen van het onderzoek kort uiteen en beschouw ik de samenhang tussen de gepubliceerde bijdragen. Het proefschrift is namelijk een resultaat van het samenvoegen van artikelen van mijn hand die eerder zijn gepubliceerd, omdat dit een promotie op artikelen betreft.

1.2 **Doel en belang van het onderzoek**

Doel van het onderzoek is de analyse van de artikelen 977, 980, 983 en 985 van boek 7 van het BW, het aangeven van problemen die bij de toepassing van deze artikelen ontstaan en het aandragen van oplossingen hiervoor door het doen van voorstellen tot wijziging van de betreffende regelgeving.

Onderzoek naar bovengenoemde artikelen is van belang, omdat zich tussen de verzekeraar en de verzekeringnemer (en eventuele derde belanghebbenden) regelmatig geschillen voordoen waarvoor eerdergenoemde wetsartikelen een oplossing moeten bieden. Duidelijke wetgeving is dan gewenst, temeer daar zowel de financiële als emotionele belangen groot zijn bij met name levensverzekeringen.

Daarnaast is het voor het Nederlandse verzekeringsrecht waardevol om te onderzoeken of de bedoeling van de wetgever met de verschillende wetsartikelen overeenstemt met de uiteindelijke werking van de artikelen. Door deze analyse te maken en verbetervoorstellen te doen, draagt dit onderzoek bij aan de optimalisering van het (levens)verzekeringsrecht.

1.3 Onderzoeksvragen, opzet en indeling van het onderzoek

Zoals gezegd vormt een promotieonderzoek op artikelen de basis van deze dissertatie. Elk van deze artikelen vormt een hoofdstuk in mijn proefschrift. De artikelen zijn geplaatst in het *Nederlands Tijdschrift voor Handelsrecht (NTHR)* en *Het Verzekerings-Archief (VA)*. Het *Nederlands Tijdschrift voor Handelsrecht* is een wetenschappelijk erkend A-tijdschrift.¹ *Het Verzekerings-Archief* is een toonaangevend multidisciplinair wetenschappelijk tijdschrift in de verzekeringsbranche, welk tijdschrift op dit moment (2023) bezig is met zijn 99^e jaargang. De artikelen zijn – enkele tekstuele/redactionele wijzingen daargelaten – een-op-een in dit proefschrift overgenomen. De volgorde waarin de artikelen zijn gepubliceerd is, met uitzondering van het laatste artikel, min of meer willekeurig geweest. Het kwam nu eenmaal zo uit. Het laatste artikel over opzegging, ontbinding en verval in het levensverzekeringsrecht is bewust voor het laatst bewaard, omdat daarin de in mijn eerdere artikelen besproken leerstukken – met uitzondering van de verjaringsregeling van artikel 7:985 BW – weer aan bod komen. In mijn beleving kon ik dit laatste artikel dan ook pas schrijven op het moment dat ik de andere leerstukken grondig had geanalyseerd. Bij de indeling van de hoofdstukken is de publicatiedatum van de artikelen leidend geweest. Eerst zal dan ook de waarschuwingsplicht van de levensverzekeraar bij het niet-betalen van de vervolgpremie van levensverzekeringen aan bod komen. In het derde en vierde hoofdstuk zullen respectievelijk verjaring in het levensverzekeringsrecht en de kennisgevingsplicht in geval van verzwijging centraal staan. Ik sluit dit proefschrift – zoals reeds opgemerkt – af met een hoofdstuk over opzegging, ontbinding en verval in het levensverzekeringsrecht.

In de afzonderlijke hoofdstukken behandel ik steeds een aantal deelonderwerpen. Deze onderwerpen heb ik vooraf opgesteld ter afbakening van de kwestie. Een aantal deelonderwerpen heeft zich ook tijdens het onderzoek aangediend, omdat ik met een bepaalde problematiek werd geconfronteerd en het van belang was om op dit punt nader onderzoek te verrichten en stelling te nemen.

In hoofdstuk 2 behandel ik de waarschuwingsplicht van de levensverzekeraar bij het niet-betalen van de vervolgpremie van levensverzekeringen, welke is opgenomen in artikel 7:980 BW. Dit hoofdstuk is gepubliceerd als artikel in het *NTHR*.²

1. *NTHR* wordt algemeen aangemerkt als A-tijdschrift na de onderzoeksvisitatie 2010 door de Raad van Decanen Rechtsgeleerdheid.

2. Van Haastrecht-van Kuilenburg 2019, p. 221-240.

Indien de betaling van de vervolgpremie van een levensverzekering uitblijft, heeft een levensverzekerder het recht de betreffende verzekering premievrij voort te zetten of – na uitkering van de eventueel aanwezige afkoopwaarde – te beëindigen. De verzekeraar dient – alvorens hij tot het premievrij maken dan wel het beëindigen van de verzekering kan overgaan – de in artikel 7:980 lid 1 BW geformuleerde waarschuwingsplicht in acht te nemen. Correcte naleving van deze waarschuwingsplicht is van groot belang, daar het niet voldoen aan de waarschuwingsplicht meebrengt dat de verzekeraar de verzekering niet rechtsgeldig premievrij kan maken of kan beëindigen en het niet-betalen van de premie derhalve zonder gevolg dient te blijven. Toepassing van artikel 7:980 BW brengt echter de nodige onduidelijkheid mee. Deze onduidelijkheden bespreek ik in hoofdstuk 2. Het hoofdstuk begint echter met een weergave van alle elementen van een levensverzekeringsovereenkomst. Ik heb hiervoor gekozen omdat veel van de in dit proefschrift besproken problematiek samenhangt met de aard van de levensverzekering. Voor een beter begrip van deze problematiek is het dan ook goed om eerst stil te staan bij de elementen van de levensverzekeringsovereenkomst. Na de bespreking van deze elementen komt de regeling van artikel 7:980 BW aan de orde. Zo sta ik stil bij de termijn die de verzekeraar in zijn waarschuwingsbrief dient te stellen en aan wie hij de waarschuwingsbrief moet richten. Ook komt de vraag aan de orde of het wenselijk is dat artikel 7:980 BW alleen (semi)dwingendrechtelijke bescherming biedt ingeval er sprake is van een consumentenverzekering. Vervolgens kijk ik naar de gevolgen van het niet-betalen van de levensverzekeringsovereenkomst en zal ik de vraag beantwoorden of hierbij ruimte is voor een proportionele benadering. Voorts ga ik in op de vraag of de regeling van artikel 7:980 BW ook zou moeten gelden ingeval de eerste premie niet wordt betaald. Tot slot zal ik de wijze van waarschuwen en de vraag of de ontheffing van de waarschuwingsplicht – zoals vormgegeven in artikel 7:934 BW – eveneens voor de levensverzekeringsovereenkomst zou moeten gelden, bespreken.

Hoofdstuk 3 behandelt de levensverzekeringsovereenkomstelijke verjaringsregeling, zoals opgenomen in artikel 7:985 BW. Dit hoofdstuk is ook gepubliceerd in het *NTHR*.³ Voor levensverzekeringsovereenkomsten heeft de wetgever ervoor gekozen om niet aan te sluiten bij de algemene verjaringsregeling in het verzekeringsrecht, die is opgenomen in artikel 7:942 BW, maar een afwijkende regeling op te nemen in artikel 7:985 BW. Op grond van laatstgenoemd artikel verjaart een rechtsvordering tegen een (levens)verzekerder tot het doen van een uitkering door verloop van vijf jaar na de dag waarop die vordering opeisbaar is geworden, tenzij een langere termijn is bedongen. Als reden voor deze afwijkende regeling geeft de wetgever dat de regeling van artikel 7:942 BW voor levensverzekeringen ‘nodeloos ingewikkeld’ is, zodat daarvoor beter de gebruikelijke verjaringstermijn van vijf jaar kan worden voorgeschreven.⁴ Vraag is echter of de wetgever met de regeling van artikel 7:985 BW een adequate oplossing heeft geboden, of alleen maar meer onduidelijkheid heeft gecreëerd. In hoofdstuk 3 staat de regeling van artikel 7:985 BW centraal. Allereerst sta ik stil bij de in artikel 7:985 BW opgenomen verjaringstermijn, daarna komt het aanvangsmoment van de verjaringstermijn aan de orde en bespreek ik de stuitingsregeling. Ten slotte behandel ik de vraag of en onder welke

3. Van Haastrecht-van Kuilenburg 2020, p. 280-301.

4. Hendrikse, Martius & Rinkes 2007, p. 327-328.

omstandigheden een beroep op verjaring naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar is.

Hoofdstuk 4 gaat in op de kennisgevingsplicht van levensverzekeraars in geval van verzwijging, welke is opgenomen in artikel 7:983 (jo. 7:929 lid 1) BW. Dit hoofdstuk komt overeen met een artikel van mijn hand dat is geplaatst in het *NTHR*.⁵

Indien een levensverzekeraar gedurende de looptijd van de verzekering of na verwezenlijking van het verzekerde risico ontdekt dat de verzekeringnemer niet heeft voldaan aan zijn precontractuele mededelingsplicht ex artikel 7:928 BW, zal hij hier – naar alle waarschijnlijkheid – gevolgen aan willen verbinden. Voordat de betreffende levensverzekeraar zich evenwel rechtsgeldig op deze gevolgen kan beroepen, dient hij te voldoen aan de in artikel 7:929 lid 1 en 7:983 lid 3 BW opgenomen kennisgevingsplicht jegens de verzekeringnemer en bij de levensverzekering betrokken derde-belanghebbenden. Een nobele gedachte van de wetgever, die vorm heeft gekregen in een – op het eerste gezicht – vrij overzichtelijke regeling. Toch levert de toepassing van artikel 7:983 jo. 7:929 lid 1 BW de nodige vragen op.

In hoofdstuk 4 sta ik stil bij de kwesties die spelen bij de toepassing van artikel 7:983 lid 3 en 7:929 lid 1 BW in de levensverzekeringspraktijk. Zo zal de termijn waarbinnen de levensverzekeraar dient te wijzen op de door hem ontdekte verzwijging aan de orde komen, waarbij onder meer aandacht wordt geschonken aan het moment waarop de termijn aanvangt en de lengte van de termijn. Daarna sta ik stil bij de kennisgevingsbrief. Daarbij komt onder meer de vraag aan de orde aan wie de verzekeraar de kennisgevingsbrief moet sturen en wat er precies in deze brief moet staan. De analyse van artikel 7:983 lid 3 en 7:929 lid 1 BW wordt afgesloten met een overzicht van de gevolgen van het al dan niet voldoen aan de kennisgevingsplicht.

In hoofdstuk 5 staan de tussentijdse beëindigingsmogelijkheden voor de levensverzekeraar door middel van opzegging, ontbinding en verval centraal. De betreffende regeling is opgenomen in artikel 7:977 BW. Dit hoofdstuk is ook gepubliceerd in het *VA*.⁶

Op grond van artikel 7:977 lid 1 BW kan een levensverzekering – behoudens het elders in titel 7.17 BW bepaalde – niet door de verzekeraar worden opgezegd of ontbonden, noch krachtens enig beding vervallen. De wetgever heeft dit artikel – volgens de memorie van toelichting – opgenomen met het oog op het bijzondere belang dat de verzekeringnemer heeft bij voortzetting van de verzekering.⁷ Dit belang heeft de wetgever doen besluiten om tussentijdse beëindiging door de verzekeraar alleen toe te staan indien titel 7.17 BW voorziet in een mogelijkheid daartoe. Deze enkele verwijzing naar titel 7.17 BW is mijns inziens ongelukkig, omdat titel 7.17 BW verschillende tussentijdse beëindigingsmogelijkheden voor de verzekeraar bevat, welke – zoals in hoofdstuk 5 zal blijken – niet allemaal toepasbaar zijn op levensverzekeringsovereenkomsten.

Dit is echter niet de enige kwestie die speelt bij toepassing van artikel 7:977 BW op de levensverzekeringspraktijk. Zo geeft artikel 7:977 BW geen antwoord op de vraag wat de gevolgen zijn indien de verzekeraar een met dit artikel strijdig beding in de verzekeringsvoorwaarden opneemt. Ook is het op basis van artikel 7:977 BW

5. Van Haastrecht-van Kuilenburg 2021, p. 203-226.

6. Van Haastrecht-van Kuilenburg 2023.

7. Hendrikse, Martius & Rinkes 2007, p. 267.

niet duidelijk of bij levensverzekeringen betrokken derden – denk aan bijvoorbeeld de begunstigde van de uitkering, de pandhouder of de beslaglegger – enige bescherming genieten en, zo ja, hoe deze bescherming er dan uitziet. Deze kwesties komen in hoofdstuk 5 aan de orde.

Eerst sta ik stil bij de gedachte van de wetgever achter artikel 7:977 BW, daar dit zal bijdragen aan een beter begrip van de keuzes die de wetgever heeft gemaakt. Daarna ga ik in op de tussentijdse beëindigingsmogelijkheden die voor de verzekeraar uit artikel 7:977 BW voortvloeien, te weten: tussentijdse opzegging, ontbinding en het opnemen van een vervalbeding in de verzekeringsvoorwaarden. Vervolgens ga ik in op de vereisten waaraan de verzekeraar zal moeten voldoen wil hij zich rechtsgeldig op een beëindigingsbeding kunnen beroepen. Daarna zal lid 2 van artikel 7:977 BW – waarin is bepaald dat de verzekeraar de verzekering slechts kan afkopen of premievrij kan voortzetten met medewerking van de verzekeringnemer – aan bod komen. Hierbij zal onder meer aan de orde komen hoe de in lid 2 opgenomen medewerking van de verzekeringnemer zal moeten worden verkregen en of de verzekeraar in dat kader gehouden is om de verzekeringnemer te wijzen op de gevolgen van het afkopen dan wel premievrij voortzetten van de verzekering. Tot slot ga ik in op de gevolgen van het opnemen van een met artikel 7:977 BW strijdig beding in de verzekeringsvoorwaarden.

In hoofdstuk 6 geef ik een beknopte samenvatting van mijn bevindingen. Tevens bevat het hoofdstuk een overzicht van de eerder gedane voorstellen tot het aanpassen van de onderhavige wettelijke bepalingen.

1.4 **Rechtsvergelijking**

Rechtsvergelijking vormt een belangrijk onderdeel van de hoofdstukken. Het is van belang om de verschillende wettelijke regimes met elkaar te vergelijken. De wijze waarop de verschillende wettelijke regelingen zijn vormgegeven in andere landen, kan een inspiratie zijn voor nieuwe (aanvullende) bepalingen. Daarnaast kan het leiden tot nieuwe opvattingen.

Bij het rechtsvergelijkend onderzoek maak ik gebruik van buitenlandse jurisprudentie, wetgeving en literatuur. In beginsel raadpleeg ik die uit België, Duitsland, Frankrijk en Zwitserland. De keuze voor Duitsland, Zwitserland en België laat zich verklaren omdat in deze landen (relatief) recentelijk een wetswijziging op het gebied van het verzekeringsrecht is doorgevoerd. In Duitsland dateert de wetswijziging van 1 januari 2008, terwijl België en Zwitserland respectievelijk op 4 april 2014 en 1 januari 2022 een wetswijziging hebben doorgevoerd. Voor een compleet beeld van de landen om ons heen kan verder het Franse recht niet ontbreken. Een tweede reden om voor Frankrijk en Duitsland te kiezen is gelegen in het feit dat het Nederlandse recht tot stand is gekomen in samenspraak met het recht uit deze twee landen.⁸ Zo was ons oude Burgerlijk Wetboek (BW) voor het grootste deel een vertaling van de Franse Code Civil en heeft Meijers in zijn ontwerp voor het nieuwe BW zich laten inspireren door de Duitse rechtsgeleerde von Savigny.⁹

8. Nieuwenhuis 2009, p. 17.

9. Zie: Lokin 1994, p. 132-133; Nieuwenhuis 2009, p. 15-23.

Daarnaast ligt er ook een praktische reden ten grondslag aan mijn keuze voor deze vier landen. De jurisprudentie en literatuur uit deze landen zijn voldoende toegankelijk om te kunnen raadplegen en gebruiken.